

В статті досліджуються передумови формування шлюбно-сімейних відносин в Римській державі. Подається загальна характеристика агнатського та когнатського споріднення.

Ключові слова:

Олійник О.С. Особливості формування агнатського та когнатського споріднення в римському суспільстві

В статье исследуются предпосылки формирования брачно-семейных отношений в Римском государстве. Подается общая характеристика агнатского и когнатского родства.

Ключевые слова:

Oliynuk O.S. Features of formation of family relationships in Roman society.

The article investigates the prerequisites for the formation of marriage and family relations in the Roman state. Served general characteristics of family relationships.

Key words:

Сліпенчук Н.А.

ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ В НАТУРІ ЯК СПОСІБ ЗАХИСТУ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

УДК 347.724

Постановка проблеми. У юридичній літературі по-різному співвідносять корпоративні правовідносини із речовими та зобов'язальними. Разом з тим, у більшості науковців не викликає сумнівів переважна зобов'язально-правова природа майнових відносин між корпорацією та її учасниками. Так, зокрема товариство (кооператив) має зобов'язання щодо виплати учаснику (члену) дивідендів, кооперативних виплат та виплат на паї, вартості частки (паю) при виході з товариства (кооперативу), ліквідаційної квоти тощо, а учасник (член) має право на її отримання. При цьому, найбільш прийнятним способом захисту даних корпоративних прав при їх порушенні являється звернення учасників корпорації з позовами про примусове виконання обов'язку в натурі, що і зумовлює актуальність даного дослідження.

Ступінь наукової розробки проблеми. Дослідження окремих аспектів даної проблеми проводили В.Д. Андрійцьо, В.В. Васильєва, В.В. Луць, А.Г. Карпетов, А.А. Павлов, Г.Я. Стоякин та інші.

Метою цієї статті є дослідження умов застосування в корпоративних правовідносинах такого універсального цивільно-правового способу захисту як примусове виконання обов'язку в натурі.

Виклад основного матеріалу. Інститут примусового виконання обов'язку в натурі прийшов у сучасний вітчизняний цивільний обіг не тільки як в тому або іншому ступені запозичений із західноєвропейського правопорядку, але й як інститут, що значною мірою самостійно формувався в нашому праві, що має свої джерела і тривалий досвід практичного застосування [1, с. 47].

Такий спосіб захисту найчастіше застосовується в договірних правовідносинах. Однак, як зазначає А.Г. Карапетов, не можна обмежувати сферу дії позову про присудження до виконання обов'язку в натурі лише договірними зобов'язаннями, оскільки ніде в законі немає обмежень для застосування даного способу захисту в інших цивільно-правових відносинах [2, с. 54]. Так, підставами виникнення таких правовідносин між суб'єктами корпоративного права є правочини, акти законодавства, а також акти органів державної влади чи місцевого самоврядування, рішення загальних зборів як акти, інші юридичні факти, рішення суду.

Як самостійний спосіб захисту, використовуваний у рамках зобов'язальних правовідносин, присудження до виконання обов'язку в натурі, у сучасній вітчизняній цивілістиці характеризується тим, що порушник (боржник) на вимогу потерпілого (кредитора) повинен реально виконати прийняті на себе обов'язки [3, с. 65].

Науковцями зазначається, що межа практичного використання такого способу впливає із самої суті індивідуально визначеної речі як предмета зобов'язань. В той час як основною ознакою речей, що відносяться до даної категорії, є їхня юридична незмінність. Як мета присудження до виконання обов'язку в натурі виступає відновлення майнового положення кредитора в його натурально-грошовому стані [4, с. 274].

У літературі висловлена думка, що даний спосіб захисту відноситься до розряду процесуальних [5, с. 10], тобто таких, які ре-

алізуються за рахунок дій юрисдикційних органів, направлених на захист порушених або оскаржених цивільних прав.

З такою позицією не погоджується А.А. Павлов, який відмічає, що погодитися з твердженням про процесуальний характер розглянутого способу захисту не можна. Безумовно, реалізація даного заходу немислима без участі судових органів, що підкреслюється вже в самій його назві шляхом уживання терміну «присудження». Однак форма реалізації не визначає галузеву приналежність способу захисту, не підмінює його змісту. При цьому А.А. Павлов, враховуючи таку особливість цього способу захисту – реалізацію за допомогою судових органів – відносить його до групи юрисдикційних способів [6, с. 67].

З приводу віднесення цього способу захисту до процесуальних або юрисдикційних слід зазначити, що фактично автори говорять про одну і ту ж особливість даного способу захисту – обов'язкову участь в його реалізації державних органів (органів примусу). Тому примусове виконання обов'язку в натурі відноситься до групи юрисдикційних (процесуальних) способів захисту цивільних прав, під якими ми розуміємо способи, реалізація яких відбувається обов'язково за участю державних органів примусу.

У практиці вирішення корпоративних спорів даний спосіб захисту найчастіше конкретизуються у вимогах про примусове виконання товариством зобов'язань по виплаті оголошених дивідендів, поверненням паю при виході з виробничого (споживчого) кооперативу та інших.

Як відомо, право на одержання частини прибутку являється основним майновим правом учасників (акціонерів) господарського товариства. Однак, на практиці порядок виплати дивідендів часто стає об'єктом зловживання корпоративними правами [7, с. 74]. Тому вважаємо за необхідне дослідити підстави з якими норми матеріального права пов'язують виникнення обов'язку по виплаті дивідендів на прикладі АТ.

Так, право акціонерів на дивіденд декларує Закон України “Про акціонерні товариства” (далі – Закон про АТ), статuti акціонерних товариств.

Установчі документи товариства мають містити відомості про порядок розподілу прибутків, строк та порядок виплати частки прибутку (дивідендів) один раз на рік за підсумками календарного року.

Відповідно до положень Закону про АТ, право на одержання частини прибутку (дивідендів) мають особи, які були учасниками товариства на початок строку їх виплати. Учасник господарського товариства має право на одержання частини прибутку товариства пропорційно своїй частці у статутному (складеному) капіталі.

Рішення про виплату дивідендів та їх розмір за простими акціями приймається загальними зборами акціонерного товариства. Для кожної виплати дивідендів наглядова рада АТ встановлює дату складення переліку осіб, які мають право на отримання дивідендів, порядок та строк їх виплати. Дата складення переліку таких осіб не може передувати даті прийняття рішення про виплату дивідендів.

Згідно із ч. 2 ст. 30 Закону про АТ, виплата дивідендів здійснюється з чистого прибутку звітного року та/або нерозподіленого прибутку в обсязі, встановленому рішенням загальних зборів АТ, у строк не пізніше шести місяців після закінчення звітного року. У разі відсутності або недостатності чистого прибутку звітного року та нерозподіленого прибутку минулих років виплата дивідендів за привілейованими акціями здійснюється за рахунок резервного капіталу товариства [8, с. 7].

З вищенаведеного вбачається, що право на дивіденди як майнове право акціонера існує немовби у потенційному стані й активізується лише з прийняттям рішення про виплату дивідендів у конкретному випадку [9, с. 135]. Саме з настанням вказаного юридичного факту, між акціонером та товариством виникають зобов’язальні правовідносини, до яких можливе застосування такого способу захисту як примусове виконання обов’язку в натурі.

Так, в п. 2.22 Рекомендації Президії Вищого Господарського суду України від 28.12.2007 року № 04-5/14 «Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин» зазначено що, суд вправі прийняти рішення про стягнення дивідендів лише при наявності рішення загальних зборів акціонерного товариства про спрямування прибутку на виплату дивідендів, виходячи з якого визначається розмір належних акціонеру-позивачу дивідендів, строки та порядок їх виплати [10].

Як зазначив Господарський суд Харківської області у своєму рішенні від 15.09.2011 (справа № 5023/6052/11), для визнання обґрунтованими вимог акціонера про стягнення певної суми дивідендів, обов'язковими умовами є наявність у акціонерного товариства джерела на виплату дивідендів, а саме чистого прибутку за відповідний звітний період; відповідного протоколу вищого органу акціонерного товариства, яким оформлено рішення вищого органу товариства про виплату дивідендів та визначена сума дивідендів, яка підлягає сплаті на користь акціонерів; визначені строк, порядок та форма виплати дивідендів; визначені обсяг та розмір дивідендів на одну акцію, визначена дата складення переліку акціонерів, які мають право на отримання дивідендів; складений перелік таких акціонерів із визначенням загального обсягу нарахованих на користь кожного акціонера дивідендів з урахуванням або без врахування суми податків на такі виплати. Крім того, для виплати дивідендів необхідною умовою є наявність грошових коштів на рахунку емітента для виплати суми дивідендів. Зазначене ґрунтується на положеннях «Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій», що затверджена наказом Мінфіну України від 30.11.1999 р. за №291 з подальшими змінами та доповненнями, відповідно до якої, рахунок 67 «Розрахунки з учасниками» призначено для узагальнення інформації про розрахунки з учасниками та засновниками підприємства, що пов'язані з розподілом власного капіталу (дивіденди, повернення часток тощо). На субрахунку 671 «Розрахунки за нарахованими дивідендами» обліковують дивіденди,

нараховані власникам простих та привілейованих акцій (часток у статутному капіталі) за рахунок прибутку або інших, передбачених установчими документами, джерел. Зазначені обставини повинні бути доведені в порядку, визначеному ст. ст. 32, 33, 34, 35 ГПК України [11].

Позиція місцевого суду у даній справі підтримана постановою Харківського апеляційного суду від 27.10.11 [12] та заслуговує на увагу учасників (акціонерів) при зверненні в судові органи за захистом порушеного права.

Крім того вважаємо, що доречно було б забезпечити виконання товариством свого зобов'язання щодо виплати оголошених дивідендів такою господарською санкцією як пеня. Відповідно до ст. 548 ЦК виконання зобов'язання забезпечується, якщо це встановлено договором або законом. Тому пропонуємо ст. 30 Закону про АТ доповнити пунктом наступного змісту: *«За порушення строків виплати оголошених дивідендів, акціонерне товариство сплачує акціонерам пеню у розмірі подвійної облікової ставки Національного Банку України за кожний день прострочення»*.

Розповсюдженими у судовій практиці, також, є позови про стягнення пайового грошового внеску.

Зобов'язання виробничого кооперативу щодо повернення паю при виході з даного кооперативу закріплено в ч. 1 ст. 166 Цивільного кодексу України (далі - ЦК). Як вбачається з положень даної статті, у разі виходу з виробничого кооперативу, його члену виплачується вартість паю або видається майно, пропорційне розміру його паю, а також здійснюються виплати, встановлені статутом кооперативу. Видача паю, виплата вартості паю та інші виплати членові кооперативу, що виходить з нього, здійснюються у порядку, встановленому статутом кооперативу і законом [13].

Відповідно до ст.ст. 4, 13 Закону України «Про кооперацію», одним з основних принципів кооперації є принцип добровільності вступу та безперешкодного виходу з кооперативної організації. Членство в кооперативі припиняється зокрема у разі добровільного виходу з нього.

Згідно із ст. 21 даного Закону, пай кожного члена кооперативу формується за рахунок разового внеску або часток протягом певного періоду. Майнові внески оцінюються у грошовій формі. Розмір паю члена кооперативу залежить від фактичного його внеску до пайового фонду. Паї, в тому числі резервного і спеціального фондів, є персоніфікованими і у сумі визначають загальну частку кожного члена кооперативу у майні кооперативу. У разі виходу або виключення з кооперативу фізична чи юридична особа має право на одержання своєї загальної частки натурою, грішми або (за бажанням) цінними паперами відповідно до їх вартості на момент виходу, а земельної ділянки - у натурі. Строк та інші умови одержання членом кооперативу своєї загальної частки встановлюються статутом кооперативу, при цьому строк одержання зазначеної частки не може перевищувати двох років, а відлік його розпочинається з 1 січня року, що настає з моменту виходу або виключення з кооперативу [14].

При застосуванні такого способу захисту як присудження до виконання обов'язку в натурі, учаснику корпорації (в тому числі такому, що вибув) слід виходити із загальних положень ЦК щодо виконання зобов'язання. Так, відповідно до ст.530 ЦК України, якщо у зобов'язанні встановлений строк (термін) його виконання, то воно підлягає виконанню у цей строк (термін). Зобов'язання, строк (термін) виконання якого визначений вказівкою на подію, яка неминуче має настати, підлягає виконанню з настанням цієї події. Якщо строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений або визначений моментом пред'явлення вимоги, кредитор має право вимагати його виконання у будь-який час. Боржник повинен виконати такий обов'язок у семиденний строк від дня пред'явлення вимоги, якщо обов'язок негайного виконання не впливає із договору або актів цивільного законодавства.

Таким чином, право на позов в учасника виникає з наступного дня після закінчення строку встановленого для виконання корпорацією своїх корпоративних зобов'язань (виплати дивідендів, видачі чи виплати вартості паю). Фактичною підставою позову у такому випадку буде невикплата вже нарахованих дивідендів або

затягування строків такої виплати, неповернення частки натурою, грішми чи цінними паперами, а правовою - норма ст. 530 ЦК, за якою зобов'язання підлягає виконанню у встановлений у ньому строк (термін).

Варто також вказати на передбачену ст. 625 ЦК можливість учасника, члена кооперативу вимагати від товариства окрім суми основного боргу (невиплачених дивідендів, вартості паю), сплату інфляційних втрат та трьох відсотків річних, які виступають способом захисту майнового права та інтересу, який полягає у відшкодуванні матеріальних втрат кредитора від знецінення грошових коштів внаслідок інфляційних процесів та отриманні компенсації (плати) від боржника за користування утримуваними ним грошовими коштами, належними до сплати кредитором, а тому ці кошти нараховуються незалежно від вини боржника та незалежно від сплати ним неустойки (пені) за порушення виконання зобов'язання.

Висновок. З наведеного вбачається, що примусове виконання обов'язку в натурі як спосіб захисту порушених прав, ефективно застосовується у практиці вирішення корпоративних спорів. При цьому, учасникам корпорації (в тому числі таким, що вибули) при заявленні відповідних позовів варто враховувати особливості законодавчого регулювання певної організаційно-правової форми юридичної особи корпоративного типу та загальні положення ЦК щодо виконання зобов'язання.

1. Карапетов А.Г. *Иск о присуждении к исполнению обязательства в натуре*. – М.: Статут, 2003. – 190 с.
2. Павлов А.А. *Присуждение к исполнению обязанности как способ защиты гражданских прав*. – СПб: Юридический центр Пресс, 2001. – 203 с.
3. *Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти): Монографія / За заг. ред. В.В. Луця*. – Тернопіль, Підручники і посібники, 2007. – 320 с.
4. Стоякин Г. Л. *Понятие защиты гражданских прав // Проблемы гражданско-правовой ответственности и защиты гражданских прав*. – Свердловск, 1973. – С. 30-35

5. Павлов А.А. Присуждение к исполнению обязанности как способ защиты гражданских прав. – СПб: Юридический центр Пресс, 2001. – 203 с.
6. Носенко В.Ю. Порядок виплати дивідендів як об'єкт зловживання корпоративними правами // Охорона корпоративних прав: Матеріали Всеукраїнського науково-практичного семінару. 1-2 жовтня 2010 – Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2011. – С. 69-74.
7. Саракун І.Б. Реалізація права на одержання дивідендів акціонерного товариства // Актуальні питання цивільного та господарського права: науково-практичний журнал. - 2009. - № 6. - С. 16 - 21.
8. Спасибо-Фатєєва І. Брейн-ринг: Київський місцевий суд м. Харкова проти Конституційного Суду України / І. Спасибо-Фатєєва // Юридична газета. – 2006. – № 14. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.yur-gazeta.com/article/54/>
9. Про практику застосування законодавства у розгляді справ, що виникають з корпоративних відносин: Рекомендації Вищого Господарського суду України, 28 грудня 2007 № 04-5/14 // Бізнес-Бухгалтерія-Право. Податки. Консультації від 11.02.2008 – 2008 р., № 6, С. 25
10. Рішення Господарського суду Харківської області від 15.09.11р., справа № 5023/6052/11 // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
11. Постановою Харківського апеляційного суду від 27.10.11р., справа № 5023/6052/11) // [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/>
12. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003 р.– № 40, Ст. 356.
13. Про кооперацію: Закон України, 10 липня 2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2004 р.– № 5, Ст. 36.

Сліпенчук Н. А. Примусове виконання обов'язку в натурі як спосіб захисту корпоративних прав

Дана стаття розкриває зміст примусового виконання обов'язку в натурі як способу захисту цивільних прав та особливості його застосування в корпоративних правовідносинах.

Ключові слова: зобов'язання, примусове виконання, боржник, кредитор, дивіденди, частка, пай.

Сліпенчук Н. А. Принудительное исполнение обязанности в натуре как способ защиты корпоративных прав

Данная статья раскрывает содержание принудительного исполнения обязанности в натуре как способа защиты гражданских прав и особенности его применения в корпоративных правоотношениях.

Ключевые слова: обязательства, принудительное исполнение, должник, кредитор, дивиденды, доля, пай.

Slipenchuk N. A. Enforcement of the obligation in kind as a way to protect corporate rights

This article reveals the contents of enforcement duties in kind as a way of protecting civil rights and especially its use in corporate relations.

Key words: commitment, enforcement, debtor, creditor, dividends, share, share.

Токунова А. В.

ДОГОВІР ФАКТОРИНГУ: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

УДК 346.3

Ефективність правового регулювання будь-яких правовідносин на практиці тісно пов'язана з теоретичною досконалістю та розробленістю відповідних норм. Останнім часом значна увага як учених, так і практиків приділяється питанню факторингу. При цьому особливі дискусії в науці та проблеми на практиці стосуються саме питань, пов'язаних з факторинговими договорами.

Даним питанням було приділено увагу такими дослідниками та фахівцями як А.Ю. Буркова, Н.М. Внукова, Н.Ю. Газдюк, К.Д. Гасніков, Б.З. Гвоздев, О.В. Герценштейн, В.Ю. Глебов, І.Глінавос, О.В. Докукіна, І.І. Іваш, О.В. Качер, Л.М. Кожина, Д.Є. Колобанов, О.О. Кот, О.М. Кузьменко, О.О. Лефель, С.Д. Людвиг, Р.А. Малимоненко, Т.О. Маханова, С.В. Овсейко, О.І. Пальчук, І.Є. Покаместов, Г.О. Приходько, С.М. Рудих, М.В. Русаков, Фр.Селінджер, А.В. Тюріна, Я.О. Чапічадзе, М.Д. Чиж, А.М. Шаніна, С.І. Шимон, І.О. Ярошевич тощо. Разом із тим, що є нормальним для будь-якої актуальної теми, низка питань на сьогодні залишаються вирішеними недостатньо. Так, найбільш дискусійними є питання щодо характеру, істотних умов даного договору, способів дотримання оптимального балансу між правами та обов'язками сторін, з урахуванням необхідності захисту такого учасника факторингового правовідношення як боржник тощо. Дану роботу буде при-